

Turfboot varen

In deze erfgoedles stappen leerlingen aan boord van de historische turfboot bij Watersnip en ervaren zij hoe het landschap van de Reeuwijkse Plassen is ontstaan. Tijdens het varen ontdekken ze hoe turfwinning eeuwenlang het leven in de regio bepaalde en waarom juist dit werk het huidige plassegebied heeft gevormd. De leerlingen kruipen in de huid van baggerman en veenmeid: ze voelen hoe zwaar het werk was, leren hoe veen werd losgemaakt en vervoerd, en ervaren spelenderwijs welke rol turf speelde als brandstof

TIJDSDUUR

1. Vooraf de klas (40 minuten)
2. Vaartocht (90 minuten exclusief reistijd)
3. Verwerking op school (30-60 minuten)

BENODIGDHEDEN

- Digibord
- Bijlage 1 met historische foto's
- Begeleiders voor de vaartocht
- Tekenpotloden of verf voor creatieve verwerking
- Eventueel: [achtergrondinformatie](#) over het ontstaan van de Reeuwijkse plassen

VOORBEREIDING

- ook de vaartocht via [Watersnip](#), geef in het formulier aan dat je met je schoolklas voor de Turfvaartocht komt.

LESDOEL

De leerlingen begrijpen wat turfwinning is en waarom het eeuwenlang belangrijk was. Ze ontdekken hoe turfwinning het landschap van de Reeuwijkse Plassen heeft gevormd. Leerlingen ervaren hoe zwaar het werk van turfwerkers was en verplaatsen zich in een 'baggerman' en 'veenmeid'.

KERNDOELEN (2025)

25C: De leerling verkent de omgeving van de school vanuit geografische, historische, economische en sociale invalshoeken.

26A: De leerling analyseert de wereld met geografische bronnen en verkent haar vanuit persoonlijk perspectief.

26B: De leerling beschrijft hoe menselijk handelen en de leefomgeving elkaar beïnvloeden.

Vooraf op school

Turf, wat is dat?

Introductie met Topotijdreis (10 min)

Ga op het digibord naar www.topotijdreis.nl en zoom samen met de leerlingen in op het gebied Bodegraven, Reeuwijk, Sluipwijk en de Reeuwijkse plassen. Weten ze waar hun woonplaats ligt?

Met de linkerbalk kun je teruggaan in de tijd. Zoom in op de Reeuwijkse plassen. Wat was er anders 50 jaar geleden, 100 jaar geleden, of zelf 200 jaar geleden? Als het goed is gaan jullie zien dat waar de Reeuwijkse plassen nu liggen altijd al waterrijk gebied was, een polder met veel slotjes en vaarwegen, maar dat dit langzaam maar zeker steeds meer een plas is geworden. Hebben de leerlingen enig idee waar dat door komt?

Als bonus is het ook leuk om te kijken of jullie de plek van de school kunnen vinden op de kaart van nu, en daarna terugkijken of die plek hetzelfde is gebleven de afgelopen twee eeuwen, of veel is veranderd.

Introductie met twee historische foto's (10 min)

Laat twee foto's zien van turfwinning uit een ander Nederlands veengebied (bijlage 1).

Maak er een kijkopdracht voor de leerlingen van. Eerst stel je alleen onderstaande vragen, geef een aantal leerlingen de kans wat te zeggen.

- Wat gebeurt er op deze foto?
- Wat zie je waardoor je dat zegt?
- Wat kunnen we nog meer ontdekken?

Later kun je verder op de inhoud ingaan:

- Wat valt je op aan de mensen, het gereedschap of het landschap?
- Wat denk je dat deze mensen aan het doen zijn?
- Hoe zou dit werk hebben gevoeld? Waarom denk je dat?

Laat leerlingen eerst individueel kijken, daarna kort in tweetallen bespreken, en vervolgens enkele observaties klassikaal delen.

Vertel dat er uit Reeuwijk niet veel foto's zijn van turfwinning omdat dit vooral werd gedaan vóódat mensen hier een fotocamera hadden (in de 18e en 19e eeuw). Deze foto's zijn uit andere delen van het land, zoals Brabant en Drenthe, waar nog langer turf gestoken werd.

Foto boven bijlage 1: *Een landarbeider bezig met turfsteken in Deurne, Noord-Brabant. In Deurne werd nog tot 1984 turf gestoken. Fotograaf en jaartal onbekend.*

Foto onder bijlage 1: *Kinderen aan het werk op een turfafgraving. Jaartal en locatie onbekend.*

Video van Schooltv met kijkvragen (10 min)

Kondig aan dat ze in [deze video](#) meer gaan leren over wat turf is.

Mogelijke kijkvragen vooraf

- Waarvoor werd turf gebruikt?
- Hoe werd turf uit het veen gehaald?
- Hoe veranderde het landschap door turfwinning?
- Wat lijkt jou het zwaarste aan dit werk?

Bekijk de video en bespreek daarna de antwoorden.

Leg de nadruk op het verband tussen turfwinning en het ontstaan van de plassen.

Voorbereiden op het bezoek (10 min)

Laat leerlingen in kleine groepjes één vraag bedenken die ze willen stellen tijdens de boottocht. Voorbeelden:

- Hoeveel turf kon er op één boot?
- Hoe oud waren turfwerkers?
- Hoe lang duurde het om turf te drogen?

Schrijf de vragen op een A4 en wijs een leerling aan die de vragen meeneemt op de vaartocht.

LES 2

Vaartocht

Bezoekles op de turfboot

Je gaat met je leerlingen varen op de turfboot bij Watersnip ('s-Gravenbroekseweg 154, 2811 GK Reeuwijk). Zorg dat je de Turfvaarboot geboekt hebt, vervoer geregeld hebt en genoeg begeleiders voor je groep hebt (naar eigen inschatting).

Op de turfboot ervaren de leerlingen hoe het landschap van de Reeuwijkse Plassen is ontstaan. Ze ontdekken hoe turf-

winning eeuwenlang het leven in de regio bepaalde en waarom juist dit werk het huidige plassegebied heeft gevormd. De leerlingen kruipen in de huid van baggerman en veenmeid: ze voelen hoe zwaar het werk was, leren hoe veen werd losgemaakt en vervoerd, en ervaren spelenderwijs welke rol turf speelde als brandstof en handelsproduct.

LES 3

Verwerking in de klas

Verbeelden en inleven

Vraag de leerlingen wat ze van de vaartocht vonden.

- Wat hebben de leerlingen het meest onthouden van de vaartocht?
- Kunnen de leerlingen navertellen hoe de Reeuwijkse plassen zijn ontstaan?
- Zouden ze een baan als turfsteker leuk vinden?

Vervolgens kun je één van de onderstaande creatieve opdrachten kiezen om de leerlingen het geleerde te laten verwerken in een tweeluik, korte scène of dagboekfragment.

1 Landschap door de tijd

- Laat leerlingen een tweeluik tekenen:
 - Links: het landschap vóór de turfwinning.
 - Rechts: het landschap ná de turfwinning.
- Bespreek hoe mensen het landschap kunnen veranderen.

Kerdoel 36A: De leerling drukt zich individueel en samen met anderen uit in vormen van kunst.

2 Rollenspel: een dag uit het leven van een turfwerker

- In groepjes spelen leerlingen een korte scène:
 - De ochtend op het veen.
 - Het zware werk.
 - De terugtocht met de boot.
- Eventueel opnemen als korte video of presenteren aan elkaar.

Kerdoel 36A: De leerling drukt zich individueel en samen met anderen uit in vormen van kunst.

3 Dagboekfragment van een veenmeid of baggerman

- Leerlingen schrijven een kort dagboekstukje:
 - Wat heb je vandaag gedaan?
 - Wat vond je moeilijk?
 - Waar ben je trots op?
 - Stimuleert taalvaardigheid en inleven in een ander.
- Kerdoel 3A: De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.*

Bijlage 1

Historische foto's

